

De koorwereld is geschokt en vraagt om opheldering

Dinsdag 17 november kondigde premier Mark Rutte in de persconferentie aan dat de twee weken durende verzwarende aangescherpte maatregelen ten einde waren en we allemaal teruggingen naar de situatie van 3 november. Wat hij *niet* zei is dat dat niet geldt voor alle amateurkoren, hetgeen één uur later bleek bij de officiële publicatie op Rijksoverheid.nl. De koorwereld is geschokt. Niet alleen door deze haast schofferende vorm van communicatie – de korenorganisaties waren niet betrokken in enige vorm van (voor)overleg – maar ook door inhoudelijke inconsistentie, het gebrek aan onderbouwing en aan perspectief. Daarmee heeft het besluit een enorme impact op de grootste culturele sector van ons land; met 1,7 miljoen zangers is deze sector zelfs groter dan de 1,2 miljoen voetballers.

Voor de zingende jeugd even geen toekomst meer: jongeren vanaf 13 jaar mogen niet meer samen zingen (terwijl ze wel hele dagen samen op school zijn, zelfs zonder 1.5 meter afstand). Waar eerder dit jaar koren mochten repeteren maar er niet in de kerk gezongen mocht worden is dit nu juist andersom, zonder enige onderbouwing. En het lijkt ook alsof professionele zang toch minder besmettelijk is dan die van amateurs, want zij mogen wel zingen.

Was het niet Hugo de Jonge die afgelopen dinsdag een opmerking maakte over gezond leven? De bijdrage van samen zingen aan de fysieke en mentale gezondheid van de mens is al lang wetenschappelijk vastgesteld. Ook, en met name, voor patiënten met longproblemen zoals COPD en – sinds deze week bekend – vermoedelijk ook voor Covid patiënten. Of wat te denken van alle 'Zingen voor je Leven' koren waar (ex)kankerpatiënten en hun familie door samenzang heftige en traumatische perioden in hun leven proberen te overwinnen of nog enige glans te geven? Om over het gebrek aan sociale binding maar niet te spreken die enorme aantallen zangers nu treft. 'Ons koor is vanavond opgeheven', was een van de vele en ook persoonlijke dramatische berichten nadat deze maatregel bekend werd.

Met deze maatregelen worden naast alle amateurkoorzangers nu zo'n tienduizenden professionals geraakt en zitten dirigenten, begeleiders, zangcoaches, regisseurs, vocale en instrumentale solisten werkeloos thuis. Zonder perspectief, zonder compensatieregeling. En let wel: zonder de amateursector geen professionele sector.

Gegeven de resultaten van bron- en contactonderzoek moet daarnaast de proportionaliteit van deze maatregel ter discussie gesteld worden. Want koren stonden steevast nagenoeg onderin het lijstje van mogelijke oorzaken. Het tussenrapport naar de situatie bij vijf koren dat vorige week werd gepubliceerd is van een bedroevende kwaliteit en totaal ongeschikt om landelijk beleid op te baseren (zie bijlage). Wat dan de werkelijke redenen zijn blijft gissen.

Ik roep u als Tweede Kamerlid daarom op de volgende vragen in een debat met het kabinet aan de orde te stellen:

Vraag 1.

Op basis van welke onderzoeken/gegevens wordt zingen in groepsverband als een groepsactiviteit gezien met een significant hoger transmissierisico dan andere groepsactiviteiten, zoals spreken (vergaderen - samen eten), sporten en ook hoger dan bij fysieke impulsen als hoesten en niezen?

Vraag2.

Op basis van welke onderzoeken/gegevens wordt er een onderscheid gemaakt tussen professionele koren en het zingen in een religieuze context enerzijds en het in groepsverband zingen in elke andere context vanaf 13 jaar anderzijds? Op welke gronden is de leeftijd verlaagd van 17 naar 13 jaar terwijl er sprake zou zijn van versoepelingen?

Vraag 3.

In het OMT-advies van 3 november jl. staat een ondergrens van 7 of minder positieve PCR-testuitslagen per 100.000 inwoners per dag genoemd. Op basis van welke berekeningen is dit getal tot stand gekomen? En gaat dit dan om landelijke gemiddelden of per veiligheidsregio?

Vraag 4.

In het verlengde van vraag 3: Blijft dit advies gehandhaafd en tot wanneer?

Vraag 5.

Kunt u aangeven waarom het verbod op zingen in groepsverband etc. niet vermeld is in de persconferentie van afgelopen dinsdag 17 november jl.?

Vraag 6.

Is er voldoende besef dat deze maatregel tienduizenden professionals raakt? Welk perspectief kan deze professionals geboden worden?

Ter verduidelijking: de koorwereld is niet geschokt omdat ze niet mag zingen. Want mocht onderbouwd kunnen worden dat we door niet te zingen onze bijdrage aan de oplossing van dit grote maatschappelijk probleem kunnen leveren dan is iedereen bereid dat te doen. Het is juist het volstrekte gebrek aan onderbouwing en communicatie dat ons zo schokt, en het draagvlak voor de genomen besluiten ondermijnt.

Ik reken op u als volksvertegenwoordiger. Want is een echt 'Stille Nacht' dit jaar noodzakelijk?

Met vriendelijke groeten,

5.1.2e

Lid van Nederlands Koordirigenten Collectief

Bijlage van 5.1.2e biofysicus en koordirigent. Opmerkingen bij 'Terugkoppeling voorlopige resultaten onderzoek zangkoren aan deelnemers'.

Op 7 november werd door het RIVM een tussentijds rapport over het onderzoek naar besmettingen bij 5 koren opgesteld (https://koornetwerk.nl/wp-content/uploads/2020/11/Terugkoppeling-voorlopige-resultaten-onderzoek-zangkoren-aan-deelnemers_def_09112020.pdf). Het is goed dat er onderzoek gedaan is/wordt naar de situatie bij koren. Het is dan wel - in het belang van 1,7 miljoen zingende Nederlanders – essentieel dat dit onderzoek op goede, wetenschappelijk verantwoorde en transparante wijze wordt gedaan. Het tussenrapport doet op dat gebied echter het ergste vermoeden. Hieronder volgen mijn opmerkingen en vragen bij dat tussenrapport.

Bij elk onderzoek is het van belang een situatie en context juist weer te geven:

Koor context:

- Er zijn 5 koren (laten we zeggen koor A t/m koor E). Wat is de vestigingsplaats van elke koor? Dat is van belang omdat de aantallen positieve testen sterk per regio verschillen en daarmee de kans op andere oorzaken van besmetting.
- Wat zijn de aantallen koorzangers per koor precies en hoeveel besmettingen zijn daar vast gesteld? Want de vraag doet zich voor: is er een correlatie tussen het aantal besmettingen in een koor en de regio? Dit voor de afweging van repetitie danwel andere activiteiten als mogelijke oorzaak.
- Wat is de leeftijdsopbouw van de koren en van de besmette personen? Hadden de besmette personen ook andere aandoeningen/beperkingen? Zat er een jeugdkoor tussen? Want we weten dat het immuunsysteem nogal afhankelijk is van de leeftijd en conditie van elke persoon.

Repetitie context:

- Hoe groot is de repetitieruimte per koor? Oppervlak en hoogte en vorm van de ruimte zijn daarbij van belang.
- Hoe was de logistiek georganiseerd bij binnenkomst, pauze en vertrek? Werden er bij verplaatsing mondkapjes gedragen?
- Hoe lang is er gerepeteerd en hielden alle koren pauze?
- Wat is de ventilatie situatie (ramen, deuren, systeem, welk systeem, capaciteit)?
- Hoeveel weken werd er al in die opzet gerepeteerd?

Gehele context:

- Welke activiteiten hebben de mensen per individu ondernomen gedurende de incubatieperiode van zeg 5-7 dagen? Hoe gedetailleerd is dat in kaart gebracht? Even gedetailleerd als de 'koffieautomaatkноп' vermelding doet vermoeden?
- Welke vragen werden er in het vragenformulier gesteld. (Is de vragenlijst beschikbaar?)

- Er wordt gekeken naar besmettingen in de 14 (!) dagen na de repetitie. In dat geval is het van belang de timing van de klachten en moment van testafname te kennen. Hoe langer na de repetitie hoe onwaarschijnlijker het is dat de repetitie de oorzaak is. Hoe korter na de repetitie (bv 1 dag) hoe waarschijnlijker het is dat de besmetting ervoor heeft plaatsgevonden.
- Er wordt gesproken over clusters van besmettingen. De vraag is: zaten in die clusters ook niet-zangers? Zo ja, hoe relateert dat aan de zangers en de repetitie als mogelijke oorzaak van besmetting?

De vraag van het onderzoek is *‘.waarom er zoveel besmettingen bij koren waren’*. Deze vraagstelling concludeert al dat er veel besmettingen zijn, hetgeen zonder onderzoek bij andere koren niet gesteld kan worden. Daarnaast wordt de vraag naar het waarom (en minstens zo belangrijk: het hoe) in het rapport niet gefundeerd beantwoord (*‘we denken dat’*). Een belangrijke onderzoeksvraag is of de koren zich aan de geldende maatregelen hebben gehouden? Als het antwoord ja is, dan volgen vervolgvragen:

- Betekent dit dat het opgestelde protocol voor koorrepetities (1,5 m afstand, zig-zag opstelling, ventileren, gebruik CO2 meter) als een onveilig protocol moet worden gezien? Wat moet er in het protocol aangepast worden?
- Op welke wijze wordt dan bij het zingen iemand door een ander besmet wanneer het tot nog toe gehanteerde protocol wordt toegepast?

Als het antwoord nee is: waarom kan er dan niet gewoon met het bestaande protocol gerepeteerd worden?

Naast de zwakke methodologische opzet, en dus informatievergaring, worden in het tussenrapport ook nog enkele andere denkfouten gemaakt.

1. Zo er al correlatie zou bestaan tussen de repetities/zingen en de besmettingen dan is daarmee de causaliteit niet aangetoond. Een in deze dagen helaas veel gemaakte denkfout. Want hoeveel koren en repetities zijn onderzocht waar hetzelfde protocol werd gehanteerd en waar geen besmettingen hebben plaatsgevonden? Hoe is die informatie meegewogen?
2. Essentiële onderdelen van het onderzoek zijn niet afgerond (bloedonderzoek, ventilatie), hebben niet eens voorlopige resultaten en toch worden al conclusies getrokken. Indien bij nader onderzoek blijkt dat de CO2 waarde tijdens de repetities te snel op zou lopen tot te hoge waarden, moeten er dus andere conclusies getrokken worden en andere maatregelen genomen.
3. Aan het einde komt ineens de amateursector los te staan van de professionele sector. Die laatste mag wel doorzingen. Welke informatie uit het onderzoek leidt tot de conclusie dat professioneel zingen wel verantwoord is? Dit illustreert de methodologische zwakte nog eens extra. Want in een recente publicatie wordt gevonden dat de professionele zanger tweemaal zoveel uitademingslucht produceert als de amateur (Alsved, M. et al. (2020) PR, [Exhaled respiratory particles during singing and talking](#)).
4. Het verschil tussen gewoon ademen, spreken en zingen is tot nog toe in de literatuur niet overtuigend aangetoond. Sterker nog: in een recente publicatie wordt gevonden dat 4 van de

25 proefpersonen (professionele zangers) in rust significant meer lucht uitademen dan bij 90 dB spreken (Gregson, F.K.A. et al. (2020), *Comparing the Respirable Aerosol Concentrations and Particle Size Distributions Generated by Singing Speaking and Breathing*). In dit tussenrapport wordt aan dit aspect in zijn geheel geen aandacht besteed.

Kortom: het geheel is methodologisch slecht aangepakt, verwacht correlatie met causaliteit, trekt ongefundeerd te vroege conclusies en haalt er zaken bij die niet onderzocht zijn.

Bovenstaande zaken maken het tussentijds verslag mijns inziens volstrekt ongeschikt om adequaat en effectief landelijk advies en beleid op te baseren.